

Sortavalan seminaari oli Karjalan korkeakoulu

OLEN VALINNUKSENI ARTIKKELINI OTSIKON ITSENSÄ UNO CYGNAEUS-
sen antamalla valtakirjalla. Hän kirjoitti Senaatille jättämäs-
säan asiakirjassa "Ehdotuksia 1861", että "seminaaria on pi-
dettävä kansakoulunopettajain kasvatusta tarkoittavana korkeakou-
luna". Sortavalan seminaari, jos mikään, lunasti toiminnallaan tuon
vaativan nimityksen.

Ajat muuttuvat

KUN SORTAVALAN seminaari vihittiin 20. lokakuuta 1880, oli tal-
ven ensimmäinen myrskyinen pyrypäivä. Ehkä se oli enne lai-
toksen kestettäväksi tulevista raskaista koettelemuksista ja kohtalois-
ta. Kouluylivaltuutuksen 70-vuotias jäsen, kansakoulujen ylitarkastaja
Uno Cygnaeus oli vilustunut matkalla, mutta saapui kuumeisenakin
pitämään vihkimispuhetta. Hän aloitti sen sanoilla "Ajat muuttuvat".
Hän tarkoitti mennyttä sekä tulevaa.

Ajat olivat muuttuneet Cygnaeuksen elinaikanakin. Nuo muutokset
olivat lisänneet mahdollisuuksia ja tarvetta Sortavalan seminaarin
perustamiseen.

Vuotta ennen Cygnaeuksen syntymää solmittu Haminan rauha siirsi
Suomen Ruotsilta Venäjälle ja antoi sille autonomisen suuriruhtinas-
kunnan aseman. Suomalaisia rauhoiteltiin jättämällä voimaan Ruot-
sin vallan aikainen lainsäädäntö ja hallintoon paljolti entiset virka-
miehet.

Kohtelemalla suuriruhtinaskuntaamme hellin käsin uudet valtiat
pyrkivät vieroittamaan sitä entisestä isäntämaasta. Kehittämistyötä
kuitenkin hidasti se, ettei valtiopäiviä kutsuttu kokoon 55 vuoteen.

Tuota Nikolai I:n aikaa on kutsuttukin "valtiöyöksi". Kun ne vihdoin vuonna 1863 kutsuttiin koolle, alkoivat kehityksen salvat avautua.

Jo sitä odottaessa uudistusmielinen keisari Aleksanteri II kävi 1856 Suomessa antamassa senaatille tehtäviä maan olojen kehittämiseksi. Sen tuli laatia suunnitelma muun muassa kansanopetuksen järjestämisestä, jolla määräyksellä hyväksyttiin samalla ilmaisopetuksen periaate. Suunnitelmia tuli tehdä myös kaupan, merenkulun, teollisuuden ja liikenneolojen kehittämisestä. Samana vuonna suomen kieli tuli ensi kerran opetuskieleksi ja kaksi vuotta myöhemmin valmistui ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja.

Vuosien 1863–1864 valtiopäivien yksi tärkeä päätös oli kunnallisen itsehallinnon luominen. Se loi kivijalan kansakoululaitoksen rakentamiselle – niin kuin sata vuotta myöhemmin peruskoulunkin toteuttamiselle. Kaupunkien kunnallisuudistus toteutettiin vuonna 1873.

Kansakouluasetus vuonna 1866 vahvisti Uno Cygnaeuksen 10 vuoden aikana laatimat suunnitelmat. Jo ennen asetuksen antamista perustettiin Jyväskylän seminaari vuonna 1863, jotta asetuksen voimaan tullessa olisi käytettävissä opettajia.

Kehitystä hidastavia tekijöitä

KOULULAITOSTA KOSKEVIEN suunnitelmien ja päätösten toteuttamista hidastivat monet tekijät, kuten valvonnan ohjaksia kiristäneet keisarin murhayritykset, 1860-luvun nälkävuodet ja Turkin sota, jotka toivat varojen puutteen. Varoja vaativat myös monet suuret rakennusprojektit, muun muassa Saimaan kanavan, rautateiden ja monien julkisten rakennusten rakentaminen. Nämä hankkeet koituvat kuitenkin myös koululaitoksen hyväksi, sillä ne kehittivät elinkeinoelämää ja lisäsivät koulutuksen tarvetta. Talonpoikaissäädyn edustajat, jotka olivat raskaimmin kokeneet nälkävuodet, pelkäsivät koulun kiristävän verotusta. Poikkeuksiakin oli, esimerkiksi liperiläis-kontiolahtelainen Pekka Puhakka, jonka mielestä "kouluja oli saatava, vaikka menisi läävästä viimeinenkin pässi".

Koululaitoksen kehittämistä hidasti sekin, että kaksi mahtimiestä, Cygnaeus ja Snellman olivat eri mieltä sen kehittämislinoista. Snellman painotti tiedollista opetusta, Cygnaeus puolestaan siveellistä ja fyysistä kasvatusta. Cygnaeuksen linja peri voiton ja Snellman syrjäytettiin suunnittelutyöstä.

Vuonna 1870 oli vielä 400 kuntaa, joissa ei ollut kansakoulua. Sortavalan seminaarin vihkimisvuonna 1880 niitä oli enää 150 ja kymmentä vuotta myöhemmin vain 65.

Opettajatarve kasvoi

KOULUJEN LISÄÄNTYMINEN lisäsi opettajatarvetta. Vuonna 1880 oli opettajia 464 (miehiä 268 ja naisia 196). Kymmenen vuotta myöhemmin heitä oli 912. He eivät riittäneet tyydyttämään kysyntää. Opettamista hoidettiin kirjavalla joukolla. Opettajina oli muun muassa henkilöitä, jotka oli hylätty seminaarin sisäänpääsykokeissa. Olivathan he sentään nähneet seminaarin, haistaneet sen ilmaa ja heillä oli harrastusta alalle. Seminaarin oppilaaksi pääsyn ehdoksi asetettiin aluksi verraten vaatimaton tietojen ja taitojen määrä. Vasta parinkymmenen vuoden kuluttua säädettiin seminaariopetuksen pohjaksi kansakoulun oppimäärä, kansakouluja kun oli silloin jo sen verran, että vaatimus voitiin asettaa. Vuodesta 1919 lähtien keskikoulun käyneiden ja ylioppilastutkinnon suorittaneiden lukumäärä kasvamista kasvoi. Naisilla oli alkuaikoina yleensä miehiä korkeampi pohjasivistys, seminaari kun oli heille lähes ainoa väylä koulutettuun ammattiin. Naispyrkijöiden joukossa oli säätyläisperheidenkin neitoja. Vähitellen erot tasoittuivat.

Kiistaa sijaintipaikasta

PERUSTETTIIN KAKSI ruotsinkielistä seminaaria, vuonna 1871 naisille Tammisaareen ja vuonna 1873 miehille Uuteenkaarlepyyhyn. Suomenkieliselle puolelle kaivattiin kipeästi toista seminaaria. Kun sen perustaminen sai kannatuksen valtiopäivillä, hidasti perustamista kiista sijaintipaikasta. Kilpailijoina olivat Savonlinna ja Sortavala. Molemmilla olivat vaikutusvaltaiset kannattajansa, Savonlinnalla Uno Cygnaeuskin.

Millainen Sortavala oli tuolloin?

Sortavala joutui Stolbovan rauhassa vuonna 1617 Ruotsin yhteyteen. Kustaa II Adolf perusti kaupungin kaatumisvuotenaan 1632. Se oli silloin vain kyläpahanen. Vielä vuonna 1880 kaupungissa oli vain 890 asukasta. Tuolloin ei siellä vielä ollut puhelinta, ja sähkö saatiin vuonna 1910. Ei ihme, että monet pitivät mahtavan Olavinlinnan ympärille syntynyttä Savonlinnaa parempana seminaaripaikkana. Eikä ihme sekään, että venäläiset hallintomiehet pelkäsivät suomenkielisen seminaarin häiritsevän maakunnan venäläistämistä. Olihan vielä 1918 Raja-Karjalassa 62 venäläistä ja vain 44 suomalaista koulua.

Venäjän Pyhä Synodikin sotkeutui asiaan. Se vaati, että Sortavalaan perustettaisiin seminaari kreikkalaiskatolisten seurakuntien opettajien kouluttamista varten. Laitos olisi Pyhän Synodin valvonnan alainen, siihen otettaisiin oppilaisiksi venäjänkielisiä nuorukaisia ja opetuskielenä olisi venäjä. Senaatissa havahduttiin vastustamaan hanketta, vaikka sillä oli Pietarissa korkeita kannattajia. Senaatin talousvaliokunta torjui hankkeen taitavasti vetoamalla siihen, että se oli voimassa olevien lakien vastainen. Venäjän hallitus käytti kreikkalaiskatolista kirkkoa välineenään Karjalan venäläistämiseksi, ja sitä vastustamaan tarvittiin Karjalaan suomenkielinen seminaari.

Karjala oli ollut aikoinaan voimakas kaupan ja kulttuurin alue. Se joutui kahden kasvutahtoisen valtakunnan, Novgorodin/Venäjän ja Ruotsi-Suomen, sekä samalla kahden uskonnon ja kulttuurin kiista-maaksi. Alueen talous- sekä kulttuurielämä olivat painuneet Pähkinäsaaren rauhasta vuodesta 1323 lähtien jatkuvasti alaspäin vaikuttaen jo kansan luonteeseenkin. Pietari Suuren antamat lahjoitusmaat toivat osittaisen maaorjuuden moniin osiin Karjalaa, mikä heikensi yritteliäisyyttä. Ei kannattanut raataa vieraan isännän pussiin. Sanottiin, että "tehdään vain sen verran, että tuppi heiluu". Mielenkiintoinen sattuma oli, että valtio lunasti itselleen viimeiset lahjoitusmaat juuri Sortavalan seminaarin toiminnan aloittamisvuonna. Talonpojat saivat lunastaa niitä halpakorkoisilla lainoilla itselleen, viimeiset vasta 1920-luvulla. Uudella Karjalan seminaarilla oli edessään valtava työmaa Laatokan- ja Raja-Karjalan taloudellisen ja kulttuurisen elämän kohottamisessa ja venäläistämisen torjunnassa.

Mutta seminaarin paikka oli vielä ratkaisematta

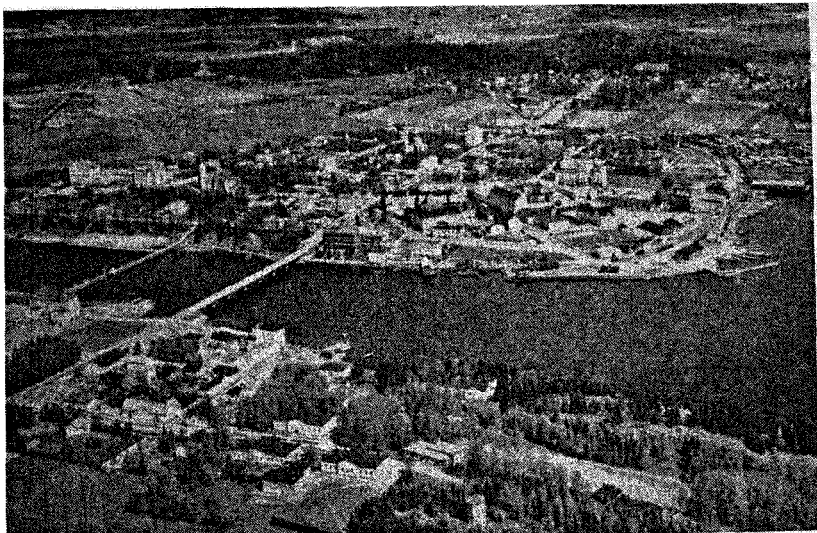
Kilpa ratkesi Sortavalasta käsin. Siellä asui Hymppölan kartanossa asessori, myöhemmin valtioneuvos Herman Hallonblad, jonka vaimo Elisabeth oli rikkaan kauppiaan Ivan Siitosen ainoa tytär. Kun kauppias Siitonen kuoli vuonna 1860, Hallonbladit perivät hänen suuret maa- ja muut omaisuutensa. He päättivät perustaa isänsä ja appensa muistoksi kansakoulun, jonka ohjesääntöön Cygnaeuskin antoi ohjeita. Koulun opetusohjelmaan kuului jopa kansanomaista eläinten lääkintää ja sen yläluokilla tutustuttiin paikkakunnan elinkeinoelämään. Opettajat saivat käydä Hallonbladien laskuun opintomatkoilla Saksassa ja Sveitsissä.

Hallonbladit ostivat koulutilaan lisää maata, niin että sitä oli kaikkiaan yli 800 hehtaaria, josta 125 hehtaaria Laatokan rannalla. He rakensivat tähän Kymölän alueelle koulua varten kaksi rakennusta, Perä-Kymölän ja Kappelin.

Hallonbladit myivät alueen rakennuksineen kansakoululle 34 000 markan hinnasta. Mistä koulu sai rahat? Myyjä lahjoitti ne. Lisäksi hän lahjoitti 200 000 markkaa koulun perusrahoitukseen. Sillä hankittiin koulutarvikkeita Sveitsistä asti.

Hallonbladit tarjosivat koulua maineen ja rahastoineen Sortavalan maalaiskunnalle, mutta se ei ottanut lahjaa vastaan. Tällöin he tarjosivat sitä senaatille sillä ehdolla, että paikalle rakennetaan seminaari. Se ratkaisi sijoituskiistan. Kun vastustajat vielä moittivat paikkaa liian kaukana kaupungista sijaitsevaksi, tie kun kiersi sinne Vakkosalmen ympäri, Hallonbladit rakensivat salmen yli kävelysillan. Karjalan siltahan, tuo aikanaan Suomen pisin katusilta, rakennettiin vasta 1930-luvulla. Se vihittiin Kalevalan riemuvuoden laulujuhlien aattona vuonna 1935.

Senaatin valiokunta vahvisti paikaksi Sortavalan perustellen päätöstään sillä, että Savolinnan edullisempaa asemaa tärkeämpi on seminaarin vaikutus ympäristönsä väestön henkiseen edistymiseen. Kaupunkikin yhtyi hankkeeseen lahjoittaen 4,5 tynnyrinalaa maata

Ilmakuva Sortavalasta 1930-luvulta. Etualalla seminaarin alue Kymölän kaupunginosassa

(vähän yli 2 ha), jotta alueen raja saatiin suoraksi. Siihen rakennettiin harjoituskoululuokat.

Sortavalan seminaari valvonnan kohteeksi

SEMINAARI JOUTUI alusta lähtien venäläisten tarkan valvonnan kohteeksi. He katsoivat karsain silmin opetusta, ja Venäjän lehdistö esitti syytöksiä laitoksen Venäjän vastaisesta toiminnasta – oikeammin venäläistämisvastaisesta. Paine oli pahinta sortovuosina. Opettajakunta pyysi kouluylivaltuutukselta toimia laitoksen puolustamiseksi. Se lähetti kirkollisasiaintoimikunnan käskystä ylitarkastajan apulaisen Werner Tawaststjernan Sortavalaan. Hän tutki kaksi viikkoa laitosta tarkastaen kaikki mahdolliset paikat komeroita ja oppilaiden vihkoja myöten. Opettajakunta torjui kaikki pietarilaisten lehtien syytökset ja hengähti helpotuksesta, kun tarkastaja lähtiesään totesi, että hänellä on vain hyvää sanottavana. Hän kiitti opetusta, siisteyttä ja järjestystä.

Seuraavana aamuna huomattiin, että suomen kielen opettajana toimineen johtajatar Natu Piispasen II luokan ainekirjoituspinkasta oli kadonnut kaksi vihkoa ja I luokalta yksi. Vihkoissa oli ollut aineiden aiheina Juhani Ahon lastut Lesken ropo ja Suomen lippu. Kaksi päivää myöhemmin asia selvisi. Tarkastaja oli vienyt vihkot mukanaan Helsinkiin. Lehtori Piispasen sai sähkösanoman, jossa hänet kutsuttiin kiireesti Helsinkiin kouluylivallitukseen. Hänet määrättiin heti eroamaan opettajan ja johtajattaren virastaan vaarallisen poliittisen toiminnan vuoksi. Hän sai palata Sortavalan vuorokaudeksi hakemaan tavaroitaan. Apulaisylitarkastaja Tawaststjerna sai muutaman vuoden kuluttua palkkioksi nimityksen Kuopion läänin kuvernööriksi.

Myös Bobrikov vieraili Sortavalassa. Hänelle oli suositeltu Hymppölää lomailupaikaksi. Hän empi lähteä, kun "ne seminaarilaiset ovat niin kauheita". Hän kävi seminaarissakin ja kysyi keisarin kuvaa. Hänelle näytettiin pienikokoista kuvaa. Se oli saatu perintöruhtinaalta kiitokseksi Pietarissa järjestetystä näyttelystä, johon seminaarin oppilaat osallistuivat käsitöineen. Kuultuaan kuvan historian tuikea kenraalikuvernööri oli ihastuvinaan siihen, mutta pian tuli Helsingistä valtion kustantama suurikokoinen kuva, joka sijoitettiin komeroon.

Seminaarin valvonta kiristyi sortovuosina. Erityisesti kuvernöörit Bobrikov ja Seyn vainosivat laitosta. Suunniteltiin laitoksen lakkauttamista tai siirtämistä Haminaan, jossa olivat vapautuneet Kadettikoulun tilat. Johtaja Relander vangittiin syksyllä 1916 ja karkotettiin Siperiaan, josta hänet vapautettiin vallankumouksen puhjettua keväällä 1917. Seminaarin oppilaat olivat vastassa rautatieasemalla, riisuiivat ajurin hevosen kärryjen edestä ja vetivät johtajansa kunniakujaa pitkin kotiin.

Vapaussodan aikana laitoksen tilat olivat sotilaskäytössä ja turmeluivat niin, että työ pääsi alkamaan vasta syksyllä 1920. Samaan aikaan laitos muuttui viisivuotiseksi.

Piirijako kasvatti opettajatarvetta

KANSAKOULUN PIIRIJAKOASETUS vuodelta 1898 lisäsi koulujen määrää nopeasti ja samalla opettajatarvetta. Perustettiin uusia seminaareja, suurennettiin entisten oppilasmääriä ja toteutettiin hospitanttikoulutusta. Näin tehtiin Sortavalassakin.

Maailmansotien välisen ajan seminaari eli kukoistuskauttaan ja kehitti opetusmenetelmiään. Seminaari toi piristysruiskeen koko kaupunkiin. Johtajat ja lehtorit olivat palavasieluisia valistustyöntekijöitä, jotka toimivat myös kaupungin johtotehtävissä. He perustivat Laatokka-lehden, kirjapainon ja sähkölaitoksen. Maakunnan maatalouden ja liiketoiminnan kehitys sai voimaa heistä. Seminaarin suuri puutarha ja maatila näyttivät ympäristölleen esimerkkiä. Mutta mikä tärkeintä maakunnan ja koko maan kannalta: seminaari opettajineen ja kasvatteineen torjui sen voimakkaan venäläistämispaineen, joka ennen itsenäistymistä kohdistui Raja-Karjalan ja Laatokan-Karjalan väestöön. Se oli kansallinen urotyö.

Karelianisteja jo ennen karelianismia

SEMINAARIN JOHTAJAT ja opettajat olivat karelianisteja jo ennen saatteen leviämistä muualle Suomen kulttuuripiireihin. Muualtakin Suomesta tulleet lehtorit karjalaistuivat nopeasti seminaarin ilmapiirissä, jota myöhemmin on kutsuttu Kymölän hengeksi. Tämän hengen he tartuttivat oppilaisiinsa, jotka tekivät ohjelmallisia vierailuretkiä maakuntaan ja usein hakeutuivat opettajiksi sinne.

Seminaari ja sen musiikin lehtori Vilho Siukonen oli vaikuttamassa siihenkin, että Kalevalan 100-vuotisjuhlien valtakunnalliset laulujuhlat vietettiin vuonna 1935 Sortavalassa. Vehmas Vakkosalmen puisto harvinaisine luonnonakustiikkoineen muodosti erinomaisen juhlapaikan. Vain 6 000 asukkaan kaupunki majoitti 25 000 juhluvierasta.

Nais- ja miesoppilaat erillään

SORTAVALAN SEMINAARI oli täydellinen viisiluokkainen kaksoisseminaari. Tytöt ja pojat elivät paljolti erillistä elämää omine opettajineen, luokkahuoneineen ja asuntoloineen. Tyttöillä ja pojilla olivat

omat internaattiasuntolansa, joihin osa oppilaista pääsi edullisesti asumaan. Valvonta niissä oli tarkkaa, sillä poikien asuntola sijaitsi johtajan ja tyttöjen asuntola Nunnala johtajattaren talossa. Kyllähän veri veti tikanpoikia puuhun eli syntyi rakkaussuhteita ja avioliittojakin. Niitä suosittiin, sillä ne helpottivat koulujen asuntotilannetta ja paransivat opettajaperheiden elintasoja. Kouluneuvos Alfred Salmela sanoi kerran leikkisästi, että ”kaksiopettajaisissa kouluissa opettajat ovat joko keskenään naimisissa tai muuten riidoissa”. Yhteistä tytöille ja pojille olivat vain juhlasalissa järjestetyt juhlat ja laulutilaisuudet sekä Iltakuoro.

Kuusi johtajaa

SEMINAARILLA EHTI olla kuusi johtajaa. Näitä olivat

- Claes Israel Joakim Molander vuosina 1880–1888
- Karl Oskar Hynén-Hynninen vuosina 1888–1897
- Oskar Fredrik Borg vuosina 1897–1907
- Karl Aadolf Oskar Relander vuosina 1907–1928
- Kaarlo Matias Saarialho vuosina 1928–1934
- Karl Herman Hällström-Pankakoski vuosina 1934–1947.

He olivat erilaisia persoonallisuuksia, mutta heitä yhdisti halu kehittää laitosta ja toimia suomalaisuuden ja karjalaisuuden puolesta. Evakkovuosina lehtorit ja oppilaat olivat sijoituslaitosten johtajien alaisina.

Johtajattarina toimivat

- Augusta Bergman vuosina 1880–1903
- Natu Piispanen vuosina 1903 ja 1907–1926
- Anni Salmela vuosina 1904–1907
- Ester Savolainen vuosina 1926–1931
- Martta Seppänen vuosina 1934–1947.

Lehtoreinkin kulttuuripersonallisuuksia

LEHTORIENKIN JOUKOSSA oli tunnettuja kulttuuripersonallisuuksia. Joidenkin nimien mainitseminen tekisi epäoikeutta mainitsematta jääneille. Teen poikkeuksen niiden kohdalla, jotka toimivat omina opettajinani.

Kun ehdin olla Sortavalassa vain puolitoista kuukautta syksyllä 1939 ja lisäksi muutamalla rintamatenttimatkalla jatkosodan aikana, ovat tuntemukset opettajista Sortavalassa jääneet vähäisiksi. Jotain poika-
luokkien opettajista toki muistan, varsinkin kun heitä siirtyi opetta-
jiksemme myös evakkolaitoksiimme.

Johtaja Pankakoski, joka toimi johtajan tehtävien ohella luonnonhis-
torian ja maantiedon opettajana, oli viisas mutta hieman hajamieli-
nen. Hän piti itseään huonona opettajana. Kerrotaan hänen pahoitel-
leen vielä kuolinvuoteellaankin huonoa opettajuuttaan. Me oppilaat
kuitenkin pidimme hänestä. Hän oli hienotunteinen, eikä nuhdellut
oppilaita toisten kuullen. Kerran muuan sairaana ollut internaatin
poika antoi ruokalippunsa kahdelle kaverilleen, joilla ei ollut oikeut-
ta käyttää niitä. Ruokalan emäntä ilmoitti asiasta johtajalle. Seuraa-
valla tunnilla tämä pyysi noita kahta oppilasta nousemaan seisomaan
ja ilmoitti: "Jos ette tiedä, miksi seisotte, käykää kysymässä kans-
liasta".

Hänen kerrottiin nuorempana valmistelleen kasvitieteen alalta väi-
töskirjaa ja lähettäneen tutkimuksensa tuloksia jollekin tutulle kolle-
galleen Keski-Eurooppaan. Tämä varasti ne omaan kirjaansa. Tari-
nan mukaan Pankakoski järkyttyi tästä niin, että hänen hajamielisyy-
tensä lisääntyi. Pankakosken suvun jäsenet eivät kuitenkaan vuonna
2004 tunteneet tapahtumaa, joten se saattoi todella olla vain hyvän-
tahtoinen tarina.

Jatkosodan aikana johtaja Pankakoski kyyristeli usein satamaan joh-
taneen radan varrella tutkimassa venäläisistä ja saksalaisista rehu-
vaunuista varisseista siemenistä kasvaneita kasveja. Kaupungin rou-
vat kysyivät huolissaan lehtori Maija Honkapirtiltä, joka myös oli
biologi, että onko se Pankakoski seonnut lopullisesti, kun se köyrii
radan varressa ja mumisee itsekseen. Honkapirtti vastasi, että kun
hän möyrii siellä, hän on viisaimmillaan. Tämän lehtori Honkapirtti
kertoi tunnillaan luokallemme vuonna 1946 Raumalla.

Evakkovuosiemme luonnonhistorian ja maantiedon lehtorimme Maija Honkapirtti oli seminaarin alkuvuosikymmenien kasvatusopin lehtorin Bruno Boxströmin tytär. Boxström edusti hyvin vanhoillista näkemystä kasvatusopista. Cygnaeus oli vastustanut valtakirjan antamista hänelle, mutta hän sai sen lopulta kuitenkin. Hän loi oppilaiden keskuuteen oman koulukuntansa, jonka jäsenet ihailivat, melkeinpä jumaloivat häntä. Näihin kuului muun muassa Sortavalan seminaarin muistoyhdistyksen Kymölän Killan perustaja, puheenjohtaja ja kunniapuheenjohtaja J. N. Mikkola. Kilta anoi hänelle koulu-neuvoksen arvonimeä. Arvonimilautakunnan sihteeri soitti minulle ilmoittaen, ettei anottua arvonimeä voida myöntää, mutta kylläkin lehtorin arvonimi – sopsisiko se?

Pyysin neuvotteluaikaa. Soitin itselleen Mikkolalle, joka tiesi hankkeesta. Hetken tauon jälkeen kuului ensin pettynyttä tuhahtelua. Sainoin, että eikö sekin olisi hyvin arvokas huomionosoitus; hänellä olisi sama titteli kun kunnioittamallaan lehtori Boxströmilla. Silloin kuului puhelimesta liikuttunut ääni: "En minä enempää haluakaan."

Boxströmeillä oli Honkapirtti-niminen huvila, jonne vanhempi lehtori kutsui oppilaitaan keskusteluiltoihin. Naimaton tytär otti sen sukunimekseen. Hän toimi muun muassa maakunnan Martta-piirin puheenjohtajana. Tiukahko "Boxu" muuttui evakkolaitoksissa meille sodassa olleille pojille kuin huolehtivaksi äidiksi.

Suomen kielen lehtorina toimi Martta Kairinen. Hän opetti tunnollisesti kieliopin sääntöjä. Ylempien luokkien pojat kysyivät joskus, onko se ja se esimerkkilause ollut jo teillä taululla. Puhetaitoa hän ei opettanut. Kun hän täytti Kajaanin evakkovuotena 50 vuotta, johtaja Martti Hela piti aamuhartauden yhteydessä hänelle onnittelupuheen. "Martta" vastasi: "Te tiedätte, etten minä ole mikään puhuja – kiitos nyt vaan." Hän ilahdutti meitä Kajaanin talvena luettamalla äidinkielen tunneilla Erkki Palolammen tuoreen sotaromaanin Kollaa kestää, joka kertoi voimistelun lehtorimme Make Uosikkisen sankaritarinan.

Historiaa opetti tohtori Aatu Armas Attila Laitinen, laajasti sivistynyt mies, joka nippelitiedon sijaan opetti laajempia kokonaisuuksia, niin että läksy saattoi joskus jäädä kuulustamatta. Hän kuoli Sortavalan pommituksessa talvisodan lopulla sydänhalvaukseen ja oli viimeinen Sortavalaan ennen kaupungin evakuointia haudattu vainaja. Hautajaisia piti kaupungin luovutuksen takia aikaistaa.

Matemaattisia aineita opetti 1930-luvulla Väinö Pajunen, joka ei siirtynyt opetuksessa eteenpäin, ennen kuin hitainkin oppilas oli omaksumut asian. Kajaanin evakkovuotena hän esiintyi kapteenin asepuvussa. Kun hän sodan jälkeen Raumalla ollessamme täytti 50 vuotta, lahjoitimme hänelle hopeakoukkuisen kävelykepin. Ehkä meistä vähän yli kaksikymppisistä reipaskin viisikymppinen oli jo kepin tarpeessa.

Voimistelun lehtoreina oli valtakunnallisesti tunnettuja ja arvostettuja liikuntapedagogeja, maan parhaita voimia. Poppiuksen, Zilliacuksen ja muiden alan auktoriteettien työn jatkajina olivat 1920- ja 1930-luvulla Yrjö Nykänen, joka oli moninkertainen Suomen mestari ja voimistelujoukkueemme johtaja kolmessa olympiakisoissa, Väinö Lahtinen, tunnettu voimistelun teoretikko ja kilpailujoukkueiden johtaja, sekä viimeisenä – minun aikanani – Martti (Make) Uosikkinen, telinevoimistelun Euroopan mestari, joka oli myös armoitettu opettaja. Hän kaatui talvissodan Kollaalla Punaisen talon mäellä samana päivänä kuin hänen varhaisempi edeltäjänsä Yrjö Nykänen Vuosalmella. Naisten voimistelun ja terveyskasvatuksen opettajana pisimmän ja ansiokkaimman, yli 30 vuotta kestäneen elämäntyön teki Helmi Kaikkonen.

Olisi väärin jättää mainitsematta myös harjoituskoulujen ansioituneet johtajat Fanni Luukkonen ja Kaarlo Merikoski. Luukkonen kohosi valtakunnalliseksi kuuluisuudeksi "lottakenraalina", Lotta Svärd -järjestön puheenjohtajana, ja Merikoski kansakoulun oppikiri-jojen miljoonapainosten herrana.

Evakko- ja rintamaopiskelua

SEMINAARIN TYÖSKENTELY päättyi syksyllä 1939 lokakuun 9. päivänä, jolloin laitoksen tilat joutuivat armeijan käyttöön. Nuoremmat mieslehtorit ja vanhemmat miesoppilaat kutsuttiin palvelukseen. Me muut matkustimme koteihin liittyäksemme kotiseudun maanpuolustustehtäviin tai liittyäksemme vapaaehtoisina taistelujoukkoihin.

Syksyllä 1940 laitoksen luokat sijoitettiin Jyväskylään, Heinolaan, Raaheen, Kajaaniin ja Raumalle. Mikään laitos ei pystynyt ottamaan sisäänsä kaikkia kymmentä luokkaa. Kymölän henki yhdisti kuitenkin luokkia niin, että ne kokoontuivat eri puolilta Suomea keväällä 1941 Jyväskylään yhteiseen juhlaan. Siellä oppilaskunnan puheenjohtaja Kaarlo Kiviaho piti palavahenkisen puheen ja ilmoitti, että heidän luokkansa kokoontuu viiden vuoden kuluttua Sortavalaan. Sortavala vallattiin takaisin vielä saman kesän elokuussa, mutta Kaarlo Kiviaho ei päässyt näkemään Kymölää, sillä hän kaatui lokakuussa Karjalan kannaksella.

Jatkosodan aikana rintamalla oleville oppilaille tarjottiin mahdollisuus opiskella rintamalla ja käydä tenteissä Sortavalassa. Korsiissa luettiin vartiovuorojen ja vastaiskujen välissä kynttilän tai öljytuikun valossa kaverien pelaillessa vierellä korttia. Se kertoi tulevaisuudenskostamme. Näin suoritimme yhden vuosiluokan teoria-aineet. Kun me eloon jääneet sodan jälkeen jatkoimme opiskelua muissa laitoksissa, meille annettiin poikkeuksellinen aikataulu. Ensimmäiseksi suoritimme kesken olevan vuosiluokkamme harjoitusaineet. Minun luokkani alunpitäin 30 pojasta jatkoi 16. Lukua pienensi kaatuneiden lisäksi joidenkin joutuminen viljelemään kotitilaa kaatuneen veljen sijaan. Joukkoomme tuli muutamia ylemmillä luokilla olleita, jotka olivat haavoittumisen tai sotavangiksi joutumisen takia pudonneet omasta luokkaryhmästään, niin että meitä valmistui joulukuussa 1946 kaksikymmentä. Meille tarjottiin mahdollisuus parannella numeroitamme vielä kevätlukukaudella. Monet käyttivätkin tilaisuutta hyväkseen.

Sortavalan nimi poistettiin

SYKSYN 1944 välirauha, jonka Pariisin rauha 1947 vahvisti, jätti Sortavalan jälleen rajan taa. Seminaarin luokat hajasijoitettiin taas maan muihin laitoksiin: naiset Raaheen, miehet Raumalle ja Kaajaaniin. Miesten luokkia kutsuttiin rintamaluokiksi. Kutsun nyt poikia miehiksi, sillä olimme kai sotatehtävissä hiukan miehistyneet.

Sortavalan seminaarin nimi muutettiin vuoden 1945 asetuksella Itä-Suomen seminaariksi. Luovutetun alueen nimet eivät saaneet esiintyä virallisissa asiakirjoissa. Naisosastot muutettiin vaiheittain keskikoulupohjaisiksi ja sijoitettiin Hämeenlinnaan. Miesluokat olivat Raumalla vuoteen 1953 saakka, jolloin ne siirrettiin Joensuuhun. Sortavalan seminaari palasi nimensä muuttaneena takaisin Karjalaan. Se muuttui siellä ensin keskikoulupohjaiseksi ja vuonna 1969 Joensuun korkeakouluksi sekä edelleen vuonna 1984 Joensuun yliopistoksi.

Lähes 3 000 opettajaa – monenlaisiin tehtäviin

SORTAVALAN SEMINAARISTA valmistui sen toiminnan aikana lähes 3 000 opettajaa. He olivat tulleet laitokseen eripuolilta Suomea, niin että vain noin kolmannes oli Viipurin läänistä. Suurin osa muualtakin tulleista paljolti karjalaistui, tulivat jopa karjalaisiakin karjalaisemmiksi.

Monet valmistuneista opettajista harjoittivat jatko-opintoja suorittaneen maisterin, lisensiaatin ja tohtorin tutkintoja, joidenkin toimiessa professoreinakin. Kansakouluhallinnon tehtävissä heitä on ollut tarkastuspiireissä, lääninhallituksissa ja kouluhallituksessa sekä kunnallishallinnossa koululautakuntien sihteereinä, koulutoimenjohtajina ja jopa kaupunginjohtajina. Heitä on päteväitynyt myös oppikoulujen ja kansalaisopistojen opettajiksi.

Sortavalasta valmistuneita opettajia on ollut kirjailijoina, esiintyvinä taiteilijoina, taidemaalareina ja lehtimiehinä. Heitä on kohonnut myös valtiollisiin tehtäviin. Ministereinä, valtiopäiväedustajina ja

presidentin valitsijamiehinä on toiminut 25 seminaarin kasvattia. Kunnallishallinnon ja järjestötoiminnan luottamustehtävät ovat olleet opettajille mieluisia työkenttiä.

Joensuun yliopisto vaalii äitinsä perintöä

SORTAVALAN SEMINAARIN perinteet siirtyivät ainakin osittain Joensuuhun. Korkeakouluksi muututtuaan ja yliopistoksi laajennuttuaan Karjalan opettajankoulutuslaitos alkuun hieman vieroksui Sortavalan seminaarin henkistä perintöä, jota pidettiin liian seminaarihenkisenä ja yksiarvoisena. Joensuussa järjestetyssä seminaarin perustamisen 100-vuotisjuhlassa vuonna 1980 yliopiston rehtori Heikki Kirkinen kuitenkin ilmoitti, että Joensuun yliopisto on alkuäitinsä Sortavalan seminaarin henkinen perillinen, joka vaalii tätä perintöä uusissa muuttuneissa oloissa.

Kuinka sanoikaan Uno Cygnaeus vihkimispuheessaan:
"Ajat muuttuvat".

Lähteitä

Ajat muuttuvat. 1980. Sortavalan seminaarin perustamisen 100-vuotisjuhlakirja. Kymölän Kilta.

Isosaari, Jussi. 1989. Seminaarista yhteiskuntaan. Suomen Kouluhistoriallinen Seura.

Kemppinen, Iivar. 1969. Sortavalan seminaarin historia. Kymölän Kilta.

Omat kokemukset

Artikkelin pohjana on ollut Helsingin Sortavala -kerhon tilaisuudessa maaliskuussa 2004 pitämäni esitelmä.